

Periaatepäätös demokratian edistämisestä Suomessa – seurantaraportti toteutetuista toimenpiteistä

Demokratian edistämistä koskeva seuranta

1 Johdanto

Valtioneuvosto teki demokratian edistämistä koskevan periaatepäätöksen 4.2.2010 (OM17/2010), jonka tavoitteena on luoda edellytyksiä kansalaisten osallistumiselle ja näin vahvistaa demokratian toteutumista Suomessa.

Periaatepäätös demokratian edistämisestä sisältää 32 toimenpidekokonaisuutta, joilla tuetaan perinteisiä vaikutuskeinoja ja luodaan edellytyksiä uudentalaiselle vaikuttamiselle. Toimenpiteet liittyvät edustukselliseen demokratiaan ja äänestämiseen, kansalaisyhteiskunnan vahvistamiseen, uusien osallistumiskanavien kehittämiseen, kansalaiseksi kasvamiseen sekä demokradiapoliittikkaan ja hallinnon kehittämiseen. Periaatepäätöksessä linjataan mm. seuraavaa:

Vaalijärjestelmään ja vaalirahoitukseen liittyvä uudistustyö on vireillä. Sen ohella äänestysaktiivisuutta pyritään vahvistamaan mm. tiedotuksen ja koulutuksen avulla. Kuntia kannustetaan huolehtimaan hyvien ja monipuolisten äänestysmahdollisuuksien turvaamisesta, jotta äänestäminen olisi mahdollisimman vaivatonta.

Internet, sähköiset palvelut ja verkkokeskustelut ovat jo osa kansalaisten arkea. Suomi on kuitenkin tähän mennessä hyödyntänyt heikosti tietoyhteiskunnan tuomia mahdollisuuksia demokratian vahvistamiseen. Tavoitteeksi asetetaan, että Suomi sijoittuu verkkodemokratiavertailuissa maailman kymmenen parhaan maan joukkoon 2010-luvun loppuun mennessä.

Osana verkkodemokratian ja uusien osallistumiskanavien kehittämistä perustetaan sähköinen ympäristö, jossa ylläpidetään ajantasaista tietoa vaaliehdokkaista, vaaliohjelmista sekä vaaleissa valittujen päättäjien toiminnasta. Kuntia rohkaistaan ottamaan käyttöön uusia sähköisiä osallistumis- ja palautekanavia ja sähköisen etääänestämisen kokeilemista selvitetään.

Kansalaistoiminnan rahoitukseen haetaan pitkäjänteisyyttä ja järjestöjen verotus- ja avustuskäytäntöjä kehitetään. Kansalaisjärjestöissä tapahtuvan osallistumisen ja vaikuttamisen rinnalla arvioidaan keinoja, joilla erilaisen epämuodollisen kansalaistoiminnan arjen toimintaedellytyksiä voidaan vahvistaa.

Koulujen ja oppilaitosten demokratiakasvatuksella on keskeinen merkitys nuorten osallisuuden toteutumiseksi ja suomalaisen demokratian tulevaisuudelle. Tavoitteena on madaltaa kynnyksiä käsitellä kouluopetuksessa poliittisia ja yhteiskunnallisia sisältöjä sekä vaikuttamiskeinoja. Opetussuunnitelmia uudistettaessa arvioidaan myös, miten demokratiakasvatusta voidaan vahvistaa.

Demokratian toteutuminen edellyttää julkista kansalaiskeskustelua asioiden valmistelun ja päätöksenteon yhteydessä. Tarkoituksena on jatkossa toteuttaa hallituskausittain kansalaisten laaja tulevaisuuskeskustelu. Vuorovaikutusta kansalaisten, päätöksentekijöiden sekä asioita hallinnossa valmistelevien kesken parannetaan ja kansalaisten kuulemismenettelyä ministeriöissä vahvistetaan.

Demokratiapoliittinen selonteko eduskunnalle laaditaan kymmenen vuoden välein, ensimmäisen kerran 2010-luvun puolivälissä. Sen pohjana toimii kansainvälisesti vertailukelpoisella arviointimenetelmällä tehtävä demokratia-arviointi. Demokratian tietopohjaa vahvistetaan lähemmäs muiden Pohjoismaiden tasoa käynnistämällä systemaattinen ja pitkäjänteinen demokradiaindikaattoriseuranta. Osana seuranta kartoitetaan ns. demokradiailmapuntarin avulla vuosittain kansalaisten näkemyksiä demokratian toimivuudesta Suomessa.

Ministeriöt vastaavat kukin osaltaan demokratiaa koskevan periaatepäätöksen toteuttamisesta. Toteutusta koordinoi ja seuraa oikeusministeriö.

Hallitusohjelmassa linjataan että, äänestysaktiivisuutta ja kansalaisvaikuttamista kehitetään kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman, demokratian edistämistä koskevan periaatepäätöksen ja valmisteltavan demokradiapoliittisen selonteon pohjalta. Käynnistetään systemaattinen ja pitkäjänteinen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan kehityksen seuranta.

2 Edustuksellinen demokratia ja äänestäminen

2.1 (VNP esitys 1) Eduskuntavaalien vaalijärjestelmää uudistetaan vaalialuetoimikunnan esityksen pohjalta siten, että suhteellisuus vaaleissa vahvistuu.

Valmisteilla olevat toimenpiteet: Yhteisymmärrys vaalijärjestelmän uudistamisesta saavutettu hallituksessa, HE valmisteilla.

2.2 (VNP esitys 2) Vaali- ja puolerahoituksen avoimuutta ja valvontaa lisätään

Tehdyt toimenpiteet

Laki ehdokkaan vaalirahoituksesta astui voimaan 24.4.2009/273 Puolueiden rahoitusta koskevat puoluelain (10/1969) muutokset (L 683/2010 683/2010; HE 6/2010 vp.) tulivat voimaan 1.9.2010. Osaa säännöksistä kuitenkin alettiin soveltaa 1.1.2011 lukien.

Valmisteilla olevat toimenpiteet: Ei valmisteilla olevia toimenpiteitä

2.3 (VNP esitys 3) Selvitetään mahdollisuudet laskea äänestysikäraja kunnallisvaaleissa 16 vuoteen. Selvitystä laadittaessa keskeisinä näkökulmina tulee olla nuorten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien lisääminen sekä demokratiakasvatuksen vahvistaminen.

Tehdyt toimenpiteet

Oikeusministeriö asetti 25.1.2010 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia arviomuistio äänestysikärajan alentamisen kunnallisvaaleissa mahdollista seurauksista sekä äänestysikärajan alentamisen hyödyistä ja haitoista. Selvitys julkaistiin 8.6.2011 (OM 49/2010). Lausuntoyhteenveto julkaistiin 24.1.2012.

Valmisteilla olevat toimenpiteet: Hallitusohjelma ei sisällä kirjauksia asiasta. Seurataan kansainvälistä kehitystä.

2.4 (VNP esitys 4) Kannustetaan ja tarvittaessa veloitetaan kuntia huolehtimaan siitä, että äänestysmahdollisuudet kunnan alueella ovat hyvät ja monipuoliset. Erityistä huomiota tulee kiinnittää siihen, että yleisiä ennakkoäänestyspaikkoja lisätään, jotta äänestäminen olisi äänestäjille mahdollisimman vaivatonta ja vähän aikaa vievää. Samalla toivotaan, että äänestyspaikkoja sijoitetaan paikkoihin, joissa ihmiset asioivat muutenkin.

Tehdyt toimenpiteet

Äänestyspaikkojen määrää on lisätty ja niitä on pyritty viemään sellaisiin paikkoihin missä ihmiset muutenkin liikkuvat. Huhtikuun eduskuntavaaleissa on yhteensä 901 yleistä ennakkoäänestyspaikkaa kotimaassa. Paikkojen määrä on kasvanut viime eduskuntavaaleista noin 40:llä. Ennakkoäänestyspaikat ovat pääosin kunnantaloilla, kirjastoissa tai muissa kuntien virastoissa ja laitoksissa. Äänestyspaikkoja on pyritty sijoittamaan sellaisiin paikkoihin jossa ihmiset muutenkin liikkuvat (kirjastot, kauppakeskukset ym.).

Äänestysmahdollisuuksien monipuolistamisesta käsiteltiin Kuntaliiton ja valtiovarainministeriön seminaarissa 24.11.2010. VM:n kuntaosasto seuraa kehitystä ja arvioi tarvittavia lainsäädäntömuutoksia kuntalakiin kokonaisuudistuksen yhteydessä kuluvan hallituskauden aikana.

Oikeusministeriö asetti selvityshenkilön selvittämään miten julkinen valta voi tukea vaaliehtokkaiden maksutonta näkyvyyttä ja äänestäjien tiedonsaantia (OM 33/2010). Aiheesta järjestettiin kutsuseminaari keskeisten sidosryhmien kanssa 31.5.2010, jonka jälkeen mm. Suomen kauppakeskisyhdistys ja Suomen kirjastoseura

ry. on antanut suositukset/ohjeistukset siitä miten ehdokas- ja vaalitiedotusmateriaalia voidaan esitellä kaupakeskuksissa ja kirjastoissa.

Oikeusministeriö selvitti vaalien yhdistämisen mahdollisuutta.

Valmisteilla olevat toimenpiteet: jatketaan monipuolisten äänestysmahdollisuuksien edistämistä vaaleissa.

2.5 (VNP esitys 5) Selvitetään, millä tavoin verkon kautta tapahtuvaa sähköistä etä-äänestämistä voidaan luontevimmin kokeilla esimerkiksi kunnallisen kansanäänestyksen yhteydessä tai erillisenä hankkeena. Kuntia kannustetaan toteuttamaan kyselyitä verkon välityksellä sekä arvioimaan mahdollisuuksia verkon hyödyntämiseen kansanäänestyksessä. Valmistellaan verkkoäänestyksen menettelytavat ja toteutus yhteistyössä kuntien kanssa.

Tehdyt toimenpiteet

Edellisen hallituksen iltakoululinjauksen mukaan sähköistä äänestämistä ei jatketa vaan seurataan kansainvälisiä kokemuksia. Oikeusministeriö on myös seurannut miten Norjan sähköinen etä-äänestyskokeilu kunnallisvaaleissa toteutuu ja miten kokeilua arvioidaan. Myös Viron kokemuksiin on oikeusministeriössä tutustuttu.

Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi ry:n järjestämien nuorisovaalien yhteydessä toteutettiin verkkoäänestyskokeilu. Nuorisovaalien nettietä-äänestysjärjestelmän ja nuorisovaalien tulospalvelun rahoittamisesta vastasivat pääasiassa opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisoyksikkö. Oikeusministeriön demokratia- ja kieliasioiden yksikkö vastasi kokeilun arvioinnin ja tutkimuksen rahoittamisesta. Verkkoäänestysjärjestelmän toteuttajana ja arvioijana toimi Suomen verkkodemokratiaseura ry. Arviointi raportti julkaistiin tammikuussa 2012.

Valmisteilla olevat toimenpiteet

Verkkoäänestysjärjestelmää voidaan käyttää jatkossa nuorisovaltuustovaaleissa.

2.6 (VNP esitys 6) Vahvistetaan erityisesti nuoriin ja maahanmuuttajiin kohdistuvaa vaalitiedottamista. Toteutetaan vaalitiedotusta riittävän monella kielellä huomioiden maahanmuuttajaväestön erityistiedontarpeet suomalaisesta päätöksenteko-, puolue- ja vaalijärjestelmästä. Valmistellaan kuntien käyttöön äänestysaktiivisuustyössä hyödynnettävää materiaalia, jota kunnat voivat haluumallaan tavalla hyödyntää. Vaalitiedotusta ja äänestysaktiivointia tehdään yhteistyössä myös järjestöjen kanssa.

Tehdyt toimenpiteet

Kunnallisvaaleissa 2008 toteutettiin vaalitiedotusta ensimmäistä kertaa suomen, ruotsin ja saamen lisäksi yhteensä yhdellätoista kielellä. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa ja vuoden 2012 presidentinvaaleissa kielivalikoimaa entisestään laajennettiin. Oikeusministeriö järjesti eduskuntavaalien alla maahanmuuttajaehdokkaiden paneelin.

Oikeusministeriö tuotti nuorten vaalikirjeen ja esitteen ensikertaa äänestäville, demokratiakasvatusaineiston opettajille ja oppilaille (Demokratia-avain), nuorille ja maahanmuuttajille suunnatun aineiston (Vaikuttajan reittikartta), koulutustilaisuuksia ja työpajatoimintaa vaaleista ja demokratiasta yhteistyössä nuoriso- ja maahanmuuttajajärjestöjen kanssa (YES3-hanke/Kuntakamarin koulutus).

Vuoden 2011 vaalien alla oikeusministeriön vaalit.fi -sivustoa uudistettiin, toteutettiin televisiospotti ja vaalit.fi -sivusto Facebookissa. Oikeusministeriö toteutti eduskuntavaalien ja presidentinvaalien yhteydessä kampanjan yhteistyössä Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry:n kanssa jossa tuotettiin materiaalia ja tietoiskuja nuorille. Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi ry:n esite lähetettiin OM:n nuorten äänestäjien kirjeen kanssa.

OM on toteuttanut selvityksen siitä miten kunnat ja ELY keskuksot tukevat maahanmuuttajien poliittista osallistumista (OM 9/2011). Selvitys julkaistiin keuhällä 2011. Jatkotoimenpiteistä päätetään syksyn 2011 aikana.

Oikeusministeriö, yhdessä Kuntaliiton ja opetusministeriön kanssa, järjesti nuorten osallistumista koskevan keskustelutilaisuuden ja esitteli tiedotusmateriaaleja Kuntamarkkinoilla 14-15.9.2011. Tavoitteena oli esitellä kuntapäätäjille nuorille suunnattuja osallistumisen välineitä ja aineistoja.

Nuorten tieto- ja neuvontapalvelut muodostavat eurooppalaisen ERYICA –järjestön mukaan nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien perustan. Nuorisotyömäärärahoilla tuetaan nuorten tieto- ja neuvontapalvelujärjestelmiä kunnissa. Tällä hetkellä palvelujen piirissä on 241 kuntaa ja noin 85 % maamme 13-24 –vuotiaista nuorista. Oulun kaupungin nuorisoasiainkeskuksen yhteydessä toimiva Kansallinen tieto- ja neuvontapalvelujen koordinaatio- ja kehittämiskeskus koordinoi netissä toimivaa nuorten aloitekanava- ja kuulemisvälinettä, joka on nyt käytössä 140 kunnassa. Nuorisotyömäärärahoista on tuettu tämän välineen käyttöön-ottoa ja sen toimintapiiri on laajentunut nopeasti uusiin kuntiin. Vastaavasti kunta voi kuulla järjestelmän kautta nuoria nuorisolain 8 §:n edellyttämällä tavalla.

Nuorisotyömäärärahoista on tuettu Suomen Verkkodemokratiaseuraa lasten ja nuorten vaikuttamistaitomateriaalien kehittämistä ja päivittämistä. Materiaalit ovat verkossa maksutta kaikkien asiasta kiinnostuneitten käytävissä (www.vaikuttamistaidot.fi).

Nuorisotyömäärärahoista tuetaan vuosittain Lasten parlamenttisäätiötä valtakunnallisen lasten parlamentin ylläpidossa ja kehittämisessä. Toimintaan osallistuu 240 kunnan lapsiedustajat, jotka työskentelevät valtakunnallisessa verkkokokousjärjestelmässä. Lisäksi lapset kokoontuvat vuosittain myös tapaamisiin ohjaajiensa kanssa. Lasten parlamenttitoimintaa laajennetaan siten, että virtuaalinen ympäristö tarjoaa jatkossa kaikille lapsille mahdollisuuden osallistua toimintaan.

Noin 200 kunnassa toimii nuorisovaltuustot, joilla on vaihtelevat toimintamallit. Suuressa osassa kuntia nuorisovaltuustojen edustajilla on puhe- ja läsnäolo-oikeus niissä lautakunnissa, joissa käsitellään nuoria kiinnostavia asioita. Useissa kunnissa koulujen oppilaskunnilla ja nuorisovaltuustoilla on yhteistyötä jo sen kautta, että molemmissa toimivat usein samat nuoret. Nuorisotyömäärärahoista tuetaan valtakunnallista Nuorisovaltuustojen Liittoa.

Nuorisotyön kentälle ollaan kehittämässä verkkonuorisotyön (Netari.fi) ohella laajaa virtuaalista nuorisotaloa, joka on avoin kaikille lapsille ja nuorille. Virtuaalinen nuorisotalo tarjoaa lapsille ja nuorille monipuolisia verkkonuorisotoiminnan mahdollisuuksia ja linkkejä myös erilaiseen vaikuttamiseen.

OKM tukee Allianssin Valtikka.fi sivustojen ylläpitoa ja kehittämistä. Sivusto sisältää erityisen koulun Valtikkaosuuden, joka tarjoaa erilaista materiaalia koulujen käyttöön sekä tukee kouluissa suoritettavaa nuorisovaalia.

Suunnitteilla: oikeusministeriö suunnittelee yhdessä Suomen kuntaliiton kanssa tiedotustoimenpiteitä kunnallisvaaleihin 2012.

2.7 (VNP esitys 7) Hyödynnetään erityisesti uutta teknologiaa ja sosiaalisen median mahdollisuuksia vaalitiedottamisessa kehittämällä osana hallinnon verkkodemokratian infrastruktuuria sähköinen ympäristö, johon kootaan tietoa ehdokkaista ja puolue- ja vaaliohjelmista sekä tarjotaan jatkuvasti päivittyvää tietoa läpimenneiden ehdokkaiden toimista vaalien välissä.

Tehdyt toimenpiteet

Oikeusministeriö on perustanut vaaleja koskevan Facebook-ryhmän, jossa on tietoa vaaleista sekä audiovisuaalisia tietosisältöjä. Lisäksi sivusto sisältää linkkejä relevantteihin tietolähteisiin, kuten kansallisen vaalitutkimuskonsortion oikeusministeriön rahoituksella toteuttamaan vaalitutkimusportaaliin. Lisäksi sivustolla on lyhyitä haastatteluklippejä, jossa julkisuuden henkilöt kertovat miksi he äänestävät ja miksi äänestäminen on tärkeää.

Valtionhallinnon kuulemisfoorumi Otakantaa.fi on uudistettu. Uudistettu palvelu julkaistiin 1.2.2011.

Valmisteilla olevat toimenpiteet

Osallistumisympäristöhankkeen esiselvitykset on tehty ja toteutus on käynnissä. Kesäkuussa 2012 julkaistaan osallistumisympäristön ensimmäiset työkalut. Ensimmäinen vaihe on valmis 2012, toinen valmis puolestaan 2013.

Oikeusministeriön IiEP- hankkeessa (2011-2012) selvitetään miten maahanmuuttajat ja erityisryhmät tulisi huomioida verkko-osallistumisessa ja kuulemisessa. Hanke valmistuu 31.4.2012 mennessä.

3 Kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen

3.1 (VNP esitys 8) Valmistellaan hallinnon laaja kansalaisyhteiskuntasitoumus. Kansalaisyhteiskuntasitoumuksessa järjestöt ja ministeriöt yhdessä toteavat kansalaisyhteiskunnan merkityksen ja autonomisen roolin suomalaisessa yhteiskunnassa, kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon kumppanuuden eri muodot sekä keinot, joilla kansalaisyhteiskunnan osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet päätöksenteossa turvataan. Kullakin ministeriöllä tulee olla voimassa oleva kansalaisyhteiskuntastrategia, ja myös kuntia rohkaistaan strategioiden laatimiseen. Sitoumus luo pohjan kansalaisyhteiskuntastrategioille ja niiden päivittämiselle. Edistetään järjestöjen ja hallinnon kumppanuusmalleja muun muassa järjestöjen ja kuntien välillä sekä hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan kumppanuutta demokratian ja osallisuuden vahvistamisessa

KANE asetti valtionhallinnon ja kansalaisyhteiskunnan edustajista koostuvan työryhmän valmistelemaan hallitusohjelmavalmistelun pohjaksi alustavan esityksen siitä, mitä suomalaisen kansalaisyhteiskunnan erityispiirteet huomioivan kansalaisyhteiskuntasitoumuksen tulisi pitää sisällään ja minkälaisia rajoituksia tarvitaan. Kansalaisyhteiskuntasitoumus työryhmän loppuraportti on julkaistu HARE:ssa. (OM 9/021/2007; OM 037:00/2007).

Hallitusohjelmassa linjataan että, Hallitus tukee vapaata kansalaistoimintaa ja sivistystyötä. Kansalaisjärjestöille luodaan nykyistä avoimempia mahdollisuudet esitellä toimintaansa kouluissa, oppilaitoksissa ja kirjastoissa. Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä vapaaehto- ja vertaistuen, auttamistyön ja erityispalvelujen tuottajina vahvistetaan, resursointia parannetaan sekä varainhankintaa ja verovapautta selkeytetään. Järjestöt ovat yleishyödyllisiä ja voittoa tavoittelemattomia toimijoita, joilla on suuri merkitys suomalaiselle demokratialle ja ihmisten hyvinvoinnille. Erityisen tärkeää on taata kolmannen sektorin toimintaedellytykset kaikkein heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden ja ryhmien elämänmahdollisuuksien tukijana. Järjestöjen toimintaa tuetaan myös avaamalla julkisia tiloja kansalaistoiminnan käyttöön. Erityisenä painopisteenä ovat sosiaalisista ongelmista kärsivät asuinalueet ja niiden paikallistoiminta. Vakiinnutetaan oikeusministeriöön Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta.

OKM:llä, STM:llä ja SM:llä on kansalaisjärjestöstrategia, lisäksi UM:llä on yhtä politiikkasektoria koskeva Kehitysyhteistyöpoliittinen kansalaisjärjestölinjaus.

Valmisteilla olevat toimenpiteet

STM:ssä suunnitellaan strategian päivittämistä ja TEM:ssä ja PLM:ssä valmistellaan kansalaisyhteiskuntastrategiaa 2011-2012 aikana. OM:n luonnos kansalaisyhteiskuntalinjaukseksi oli lausuntokierroksella helmimaaliskuussa 2012 ja valmistunee lähiaikoina.

3.2 (VNP esitys 9) Kansalaistoiminta ja sen pitkäjänteinen rahoitus sisällytetään nykyistä selkeämmin valtakunnallisiin ohjelmiin ja strategioihin. Avustustoiminnan lähtökohtana ovat yleisavustukset, joita hanke- ja projektirahoitus täydentää. Kannustetaan kuntia laatimaan kansalaistoiminnan rahoituksesta omia ohjeistuksia ja ottamaan järjestökentän monipuolisesti huomioon valmistelussa.

kts. VNP esitys 12

3.3 (VNP esitys 10) Rahapelimonopoliin yksinoikeuden turvaaminen Suomessa tulevaisuudessakin on välttämätöntä pelitoimintaan liittyvien haittojen ja ongelmien ehkäisemiseksi. Rahapeli-monopoliin tuotoilla on erittäin tärkeä merkitys kansalaisjärjestötoiminnan rahoituksen turvaamisessa. Rahapeli-monopoliin tuotot tulee kokonaisuudessaan käyttää yleishyödyllisiin tarkoituksiin.

Tehdyt toimenpiteet

Rahapelimonopoleja säätelevä arpajaislaki uudistettiin. Uudistamishanke oli kaksivaiheinen: Ensimmäisessä vaiheessa hanke esitti säädoskehdotukset rahapeliin ikärajoista, rahapeliin markkinoinnista, lupaviranomaisen toimivaltuuksista ja rangaistussäännöksistä. Uudistukset astuivat voimaan 1.10.2010. Toisessa vaiheessa valmistuivat ehdotukset rahapeliin toimeenpanoa koskevan yksinoikeusjärjestelmän perusteisiin, rahapeliin toimeenpanoon ja laajemminkin arpajaisiin liittyvän valvonnan organisointiin ja resursointiin sekä rahapeliin toimeenpanoon kytkeytyvän sosiaalisen vastuun toteuttamiseen liittyvistä säädosesityksistä. Muutokset vahvistettiin 20.5.2011 ja ne tulivat voimaan 1.1.2012

3.4 (VNP esitys 11) Laaditaan selvitys järjestötoiminnan rahoituksen ongelmakohdista. Selvityksen perusteella arvioidaan tarpeet ja edellytykset yhtenäistää ministeriöiden avustustoiminnan käytäntöjä ja järjestelmiä. Lisäksi selvitysmies voi tehdä kuntien avustuskäytäntöjen yhtenäistämiseen ja avustustoiminnan edistämiseen liittyviä esityksiä. Laaditaan malli järjestöjen neuvonta- ja tukipalveluiden toteuttamiseen kansallisissa ja EU-rahoitukseen liittyvissä avustuskysymyksissä. Kehittämisessä otetaan huomioon maahanmuuttajajärjestöjen erityistarpeet voimavaraistamisessa.

Järjestöjen rahoituksesta ja avustuskäytännöistä sekä tuki- ja neuvontapalveluiden kehittämisestä on valmistunut Harjun ja Niemelän ”Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset selvitys”. Selvitys oli lausunnoilla 2.2.-3.3.2011. Oikeusministeriö järjesti 17.3 ministeriöiden ja järjestöjen pyöreän pöydän keskustelutilaisuuden, jossa käsiteltiin selvitysmiesten esitysten eteenpäin viemistä. Selvitystä on käsitelty myös Terveyden ja hyvinvoinnin politiikkaohjelmassa sekä Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmässä.

STM on 1.2.2011(-31.12.2011) asettanut työryhmän selvittämään järjestötoimintaa ja sen tukirakenteita. Työryhmälle myönnettiin kahden vuoden jatkoaika. Työryhmän tehtävänä on 1) järjestöjen roolin selkeyttäminen sosiaali- ja terveysalan toimijoina STM:n järjestöpoliittisten linjausten mukaisesti, 2) kilpailulainsäädännön edellytysten ja ehtojen tarkastelu järjestötoiminnan kannalta, 3) julkisten palveluvelvoitteiden analysointi ja määrittely sosiaali- ja terveysalalla ja 4) tiedotuksen ja viestinnän kehittäminen ja systematisointi. Erillisen alatyöryhmän tehtävänä on 1) RAY:n avustustoiminnan ohjaus- ja valvontajärjestelmän kehittämis ehdotusten valmistelu, 2) järjestöjen avustamista koskevien strategioiden ja linjausten sovittaminen yhteen ja koordinaation parantaminen erityisesti ministeriöiden ja RAY:n välillä ja 3) raha-automaattivastusjärjestelmän ulkoisen arvioinnin kehittämis ehdotusten toimeenpanon edistäminen.

TEM asetti 21.6.2010 työryhmän selvittämään yhteiskunnallisen yrityksen liiketoimintamallin tuomista Suomeen. Työryhmän tehtävänä oli selvittää yhteiskunnallisen yrittäjyyden edistämistä yleisesti, toimintamalliin liittyvää juridiikkaa sekä toimintamallin käyttökelpoisuutta julkisten palvelujen uudistamisessa, työmarkkinoille integroinnissa ja järjestöjen maksullisen toiminnan organisoinnissa. Työryhmän toimikausi oli 21.6.2010-31.1.2011. Loppuraportti julkaistiin helmikuussa (TEM 4/2011). Jatkovalmistelu tapahtuu TEM:n alaisuudessa. TEM:n asetti keväällä 2011 työryhmän pohtimaan Yhteiskunnallisten yritysten merkin perustamista ja kriteeristöä. Työryhmä antoi asiasta muistion 21.3.2011.

Suunnitteilla: Oikeusministeriö valmistelee tarvittavia jatkotoimenpiteitä Harjun ja Niemelä selvityksen esityksistä.

TEM jatkaa yhteiskunnallisten yritysten liiketoimintamallin eteenpäinviemistä osana Hyvinvointialan työ- ja elinkeinopoliittinen kehittäminen - HYVÄ -hanketta. TEM on myös mukana rahoittamassa yhteiskunnallisten yritysten merkin perustamista, jonka kehittämisestä ja myöntämisestä vastaa Suomalaisen Työn Liitto.

3.5 (VNP esitys 12) Järjestöjen toimintaedellytyksiä vahvistetaan järjestöjen verotusta kehittämällä ja selkeyttämällä. Arvioidaan mahdollisuudet muuttaa järjestöille tehty lahjoitukset sekä kansalaisjärjestöjen jäsenmaksut verovähennyskelpoisiksi.

Vuoden 2009 lopulla VM julkaisi Yleishyödyllisten yhteisöjen verotus –työryhmän muistion, joka sisälsi toimenpide-ehdotuksia yleishyödyllisten yhteisöjen verotukseen liittyvien ongelmakohtien korjaamiseksi. Vuoden 2011 aikana tarkennettiin verohallinnon yleishyödyllisten yhteisöjen vero-ohjetta yllä mainitun työryhmän havaintojen perusteella. Tarkennus tehtiin yhteistyössä VM:n, VH:n ja KANEn kesken.

Harvaan asuttujen alueiden kehittämistarpeita pohtinut työryhmä keräsi verohallinnolle tausta-aineistoa järjestöjen yleishyödyllisyyden ja taloudellisen toiminnan rajapintojen löytämiseksi vuonna 2010.

VM luovutti KANELle toukokuussa 2011 muistion yleishyödyllisten yhteisöjen jäsenmaksujen ja niille annettujen lahjoitusten verovähennyskelpoisuudesta.

3.6 (VNP esitys 13) Vahvistetaan eri väestöryhmien yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia. Eri-tyistä huomiota kiinnitetään huono-osaisten ja syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten osallisuuden vahvistamiseen sekä tasa-arvonäkökulman toteutumiseen. Tuetaan eri väestöryhmien välistä vuoropuhelua. Lisätään tietoa vähemmistökuultuureista ja uskonnoista sekä yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden periaatteista. Levitetään tietoa paikallistason hyvistä käytännöistä eri väestöryhmien välisten suhteiden edistämiseksi.

Hallitusohjelman ja hallituksen strategian ensimmäinen painopiste on eriarvoisuuden vähentäminen.

Sukupuoli-, yhdenvertaisuus- ja esteettömyysnäkökulmat valtavirtaistetaan kaikkeen demokraatioliittiseen valmisteluun ja tutkimukseen. Ministeriöt integroivat sukupuoli- ja yhdenvertaisuusnäkökulman kaikkiin tämän periaatepäätöksen demokraatioliittian teema-alueisiin, erityisesti osaksi demokraatia-arviointia ja demokraatioliittistä selontekoa. Joulukuussa 2009 käynnistyvä tasa-arvotiedon keskus Minna tuottaa tietoa yhteiskuntapolitiikan eri alueilta sukupuolinäkökulmasta. Keskuksen tavoitteena on edistää sukupuolten tasa-arvoa ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista vahvistamalla tasa-arvotyössä tarvittavaa tietopohjaa.

OM:n vaalitiedotuksessa on viittomakieli ja näkövammaiset paremmin huomioitu. Äänestysaktiivointityössä sekä verkkodemokratian infrastruktuuria ja menettelytapoja kehittäessä on kiinnitetty erityistä huomiota erityisryhmien kuten nuorten ja maahanmuuttajien osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin. Myös mm. eri vammaisryhmien yhdenvertaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen on keskeinen tavoite verkkodemokratiaa kehitettäessä. Ruotsin kielen asema ja kaksikielisyyden velvoite: valtioneuvosto antoi keväällä 2009 kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta, jonka seuranta on meneillään. Siinä kiinnitettiin erityistä huomiota ruotsin kielen asemaan ministeriöissä ja keskushallinnossa. Seuraava kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta laaditaan parhaillaan.

Ihmisoikeustoimintaohjelma hyväksyttiin VN:ssa vuosille 2012-2013. Kansalliskielistartegian valmistelu on käynnissä.

SM on toteuttanut yhdenvertaisuus- ja osallisuushankkeet viranomaisten ja eri vähemmistöryhmiä edustavien järjestöjen yhteisesti toteuttamana ja levittänyt tietoa SM:n hallinnoimien SOLID-rahastojen, ESR-hankkeiden ja kuntapilottien hyvistä käytännöistä. SM on kehittänyt maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskevaa viestintää osana SM:n maahanmuuttohallinnon viestinnän kehittämishanketta. SM on lisännyt rahoitusta maahanmuuttajien järjestöjen toteuttamaa kotoutumista edistävää työtä, etenkin vaikeasti tavoitettaville ryhmille. Määräraha kohdennetaan maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen omille järjestöille, joilla on hankkeiden toteuttamiseen vaadittavat verkostot sekä kieli- ja kulttuuriosaaminen ja jotka ovat valtakunnallisesti / alueellisesti kattavia. SM on tukenut vuoropuhelua valtakunnallisella ja alueellisella tasolla osana ETNON toimintaa. Vuosittain järjestettävässä Etnisten suhteiden foorumissa tuodaan esiin ajankohtaisia aiheita. SM järjestää syksyllä 2011 keskustelufoorumia, jonka teemana on vammaisjärjestöjen osallisuuden kasvattaminen vammaisia koskevassa päätöksenteossa.

Suomen ensimmäisen romanipoliittisen ohjelma on valmistunut. Ohjelma on valmistelu työryhmässä, jossa eri ministeriöt ja romanijärjestöt ovat olleet edustettuina. Vammaispoliittinen ohjelma valmistui vuonna 2010 (STM). Euroopan vuoden 2010 köyhyysohjelmaa on valmisteltu STM:n johdolla. Ikäihmisten asemaa ja oikeuksia tarkastellaan osaltaan sosiaalihuollon lainsäädännön uudistuksessa, jota koskeva HE on tarkoitus antaa eduskunnalle keväällä 2011. Romanikielten asema tullaan selvittämään.

OKM:n toimintapolitiikassa otetaan eri avustusjärjestelmien soveltamisessa painotetusti huomioon vähemmistökuultuurit ja maahanmuuttajat. Nuorten työpajatoiminta ja etsivä nuorisotyö kohdentuu mm. syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin. Nuorisolaki uudistui vuoden 2011 alusta. Yhdenvertaisuuslakia valmisteltiin, mutta se siirtyi seuraavalle hallituskaudelle.

3.7 (VNP esitys 14) Tehdään kansalaisyhteiskuntaa ja sen merkitystä tunnetuksi perustamalla vuosittainen demokratiapalkinto, joka voidaan myöntää kansalaisvaikuttamista, vapaaehtoistyötä tai osallisuutta edistävälle hankkeelle, toimenpiteelle, toimijalle tai innovaatiolle.

Oikeusministeriön perustama demokratiapalkinto jaettiin ensimmäisen kerran vuoden 2011 joulukuussa. Palkinnolla halutaan tehdä tunnetuksi suomalaista demokratiaa ja kansalaisyhteiskuntaa sekä niiden parissa toimivia tahoja. Euroopan vapaaehtoistoiminnan vuoden 2011 juhlistamiseksi palkinnon teemana on sen ensimmäisenä jakovuotena vapaaehtoistoiminta. Demokratiapalkinto myönnetään demokratiaa edistäneille tahoille vuosittain eri teemoilla. Vuoden 2011 palkinto toteutettiin oikeusministeriön, Vapaaehtoistoiminnan vuosi 2011/Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssin, Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) ja Yleisradion yhteistyönä.

Vuoden 2012 demokratiapalkinnon teemana ovat lapset, nuoret ja demokratiakasvatus.

4 Uudet osallistumiskanavat

4.1 (VNP esitys 15) Kansalaisten suoria vaikutusmahdollisuuksia vahvistetaan kehittämällä sekä suoran demokratian muodollisia menettelyjä että kansalaisten epämuodollisia suoria vaikutusmahdollisuuksia

Tehdyt toimenpiteet

Perustuslakiuudistus astui voimaan 1.3.2012. Se sisältää esityksen kansalaisaloitteesta. Kansalaisaloitelaki tuli voimaan 1.3.2012 ja sen sähköinen keräämispalvelu valmistuu 1.12.2012 mennessä.

Kansalaisten epämuodollisia osallistumismahdollisuuksia vahvistetaan rakentamalla valtionhallinnon, eduskunnan ja kuntien yhteinen verkko-osallistumisen infrastruktuuri 2010-2013.

VM asetti syksyllä 2010 työryhmän arvioimaan tarpeita kuntalain kokonaisuudistukselle. Työryhmän helmikuussa 2011 julkaistussa loppuraportissa esitettiin useita demokratian ja osallistumisen kehittämiseen liittyviä ehdotuksia. Kehitystarpeita arvioitiin myös osana kunta- ja palvelurakennemuutosta koskevaa selontekoa (VNS 9/2009) sekä metropolialueen osalta myös selonteossa metropolipolitiikasta (VNS 9/2010).

Hallitusohjelman mukaisesti käynnistetään kuntalain kokonaisuudistus, jolle valtakunnallinen kuntauudistus muodostaa perustan. Kuntalain uudistuksessa tarkastellaan mm. uusien kuntahallinnon rakenteiden ja kuntien muuttuvan toimintaympäristön näkökulmasta erityisesti mm. kuntien johtamisjärjestelmiä, luottamushenkilöiden asemaa ja kunnanosaohallintoa.

Hallitusohjelman mukaan kuntien roolia julkishallinnon keskeisenä toimijana ja rajapintana kansalaisiin vahvistetaan. VM:n kuntaosasto seuraa kehitystä ja arvioi muutos- ja kehitystarpeita osana käynnistettävää kuntalain kokonaisuudistusta sekä osana valtakunnallista kuntauudistusta.

MMM on rahoittanut useita tutkimuksia, joissa on selvitetty kuntaliitosten vaikutuksia paikallisalueisiin, niiden ihmisiin, demokratian toteutumiseen ja palvelujen saatavuuteen. Kuusi ministeriötä rahoittavat Kuntalii-

ton vetämää monivuotista PARAS-hankkeen arviointitutkimusohjelmaa, jossa demokratiakysymykset muodostavat yhden tutkimusmoduuleista.

OKM tukee lasten ja nuorten suoraa osallistumista koskevien vaikuttamisjärjestelmien sekä niihin liittyvien vaikuttamistaitomateriaalien kehittämistä. Aloitekanava nuorten kuulemiseksi on laajentunut 124 kuntaan, palvelun piirissä on nyt noin 50% nuorista. Lasten parlamentilla on käytössä erittäin tehokas verkkokokousjärjestelmä. Nuoriso-osallistumiseen tarkoitettu Agora-toripalvelu valmistunee ensi keväänä; tarkoitus luoda nuoriin vetoava verkkopalvelu.

4.2 (VNP esitys 16) Kannustetaan kuntia kehittämään alueellista, kunnan- tai kaupunginosien puitteissa tapahtuvaa osallistumista sekä rohkaistaan niitä vuorovaikutukseen kuntalaisten kanssa. Rohkaistaan kuntia ottamaan käyttöön eri sektoreilla, myös talouteen liittyen, uusia sähköisiä osallistumis- ja palaute- ja vuorovaikutuskanavia sekä järjestämään mielipide-tiedusteluja. Selvitetään tarve täydentää kuntalaita sähköisiä osallistumismuotoja koskevilla säännöksillä.

VM:n kuntaosasto seuraa kehitystä ja arvioi muutos- ja kehitystarpeita sekä mm. tarpeita lainsäädäntömuutoksille osana käynnistettävää kuntalain kokonaisuudistusta sekä osana valtakunnallista kuntauudistusta.

Kuntaliiton aluevaikuttaminen kunnanosien ja maaseudun kehittämisessä – hankkeen etenemistä (ALVA-hanke). Suomen Kuntaliitto, VM ja OM järjestivät yhdessä lähidemokratiaa käsittelevän seminaarin/workshopin syksyllä 2011. Vuoden 2012 aikana selvitetään VM:n ja OM:n johdolla kuntademokratian toimintamalleja.

MMM on osarahoittanut laajan valtakunnallista Voimistuvat kylät –kampanjaa, jonka keskeisenä tavoitteena on koulutuksella ja osapuolten yhteen saattamisella lisätä kylien ja kuntien vuoropuhelua ja keskinäistä yhteistyötä mm. kylien palveluiden uudelleen järjestämisessä. MMM on myös usean vuoden aikana rahoittanut Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän kansalaisjärjestö – teemaryhmää.

OKM on tukenut nuorisolain 8 §:n toimeenpanoa kehittämällä nuorten aloitekanava- ja kuulemisjärjestelmien kehittämistä kunnissa.

4.3 (VNP esitys 17) Asetetaan tavoitteeksi, että Suomi sijoittuu verkkodemokratiavertailuissa maailman 10 kärkimaan joukkoon 2010-luvun loppuun mennessä. Rakennetaan valtionhallinnon ja eduskunnan yhteinen verkkodemokratian infrastruktuuri, joka on soveltuvin osin myös kuntien ja järjestöjen käytettävissä. Infrastruktuuria valmisteltaessa huomioidaan sekä epämuodollinen kansalaisten osallistuminen ja palautteenantaminen että kansanaloitteiden ja verkkoäänestämisen tekninen toteutus.

Osallistumisympäristöhankkeen on toteuttamisvaiheessa osana VM:n SADe-ohjelmaa. Tavoitteena on, että osallistumisympäristön 1. vaihe avautuu kesäkuussa 2012, toinen vaihe 2012-2013.

4.4 (VNP esitys 18) Yhteiskunnallisia liikkeitä ja omaehtoista kansalaistoimintaa on rohkaistava yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Rekisteröitynyttä kansalaistoimintaa ei tule perusteettomasti suosia suhteessa rekisteröimättömään yhdistys- ja kansalaistoimintaan. Osana kohdassa 11 mainittua selvitystä arvioidaan, millä tavoin epämuodollisen kansalaistoiminnan arjen toimintaedellytyksiä on mahdollista vahvistaa. Lisäksi tulee selvittää millä tavoin yhdistyslakia olisi mahdollista kehittää tunnistamaan myös verkossa pääosin tai kokonaan organisoituvan yhdistys- ja kansalaistoiminnan.

Ministeriöiden demokratiaverkosto ja Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE seuraavat kansalaisyhteiskuntaa koskevan indikaattoritutkimuksen pohjalta kansalaistoiminnan muotojen kehittymistä ja arvioivat tarvetta rekisteröimättömää kansalaistoimintaa koskeville ministeriöiden yhteisille linjauksille.

KANE on koonnut kansalaisyhteiskunnan tutkimusta käsittelevän bibliografian, joka julkaistiin verkkotietokantana keväällä 2011.

Omaehtoisesta kansalaistoiminnasta on valmistunut kaksi selvitystä; edellä mainittu Harjun ja Niemelän selvitys sekä Straniuksen ja Laaksosen tekemä selvitys Verkkovaikuttamisesta 2010-luvulla. Tarve epämuodollisen kansalaistoiminnan julkista resursointia koskeville pelisäännöille on arvioitu Straniuksen ja Laaksosen selvitystyössä. (OM 1/2011). Selvitysmiesten raportti oli lausunnoilla 2.3.2011-4.5.2011. Lausuntoyhteenvedo julkaistiin 26.9.2011.

Suunnitteilla: OM:ssä arvioidaan Straniuksen ja Laaksosen selvityksen edellyttämiä jatkotoimenpiteitä.

OKM selvittää mahdollisuudet erillisen tukijärjestelmän luomiseksi ”kotipaikka internet” -tyyppisten yhteisöjen ja järjestöjen tukemiseksi.

5 Kansalaiseksi kasvaminen, demokratiakasvatus

5.1 (VNP esitys 19) Toteutetaan selvitys demokratiakasvatuksen toteutumisesta esi- ja kouluopetuksessa, koulujen kerhotoiminnassa, oppilaskuntatoiminnassa sekä opettajankoulutuksessa. Selvitystä tulee peilata vuonna 2010 valmistuvaan vertailututkimukseen nuorten yhteiskunnallisista taidoista sekä kiinnostuksesta toimia yhteiskunnan aktiivisina jäseninä. Tietoperustan pohjalta tulee arvioida keinot demokratiakasvatuksen kehittämiseen.

OKM asetti 21.12.2010 koulujen ja oppilaitosten demokratiakasvatuksen kehittämistoimia seuraavan ohjausryhmän kaudelle 1.12.2010-31.12.2011. Selvitykset demokratiakasvatuksesta ja mediakasvatuksesta julkaistiin maaliskuussa 2012.

Opetushallitus toteuttaa selvityksen demokratiakasvatuksen toteutumisesta esi- ja perusopetuksessa, koulujen kerhotoiminnassa, oppilaskuntatoiminnassa sekä opettajankoulutuksessa samalla kartoittaen keinoja poliittis-yhteiskunnallisten sisältöjen käsittelyn helpottamiseksi kouluopetuksessa ja kehittämällä koulujen demokratiakasvatusta tukevia käytäntöjä. Opetushallitus laatii myös osallistumista tukevan mediakasvatuksen kehittämis- ja toteutussuunnitelman kouluja ja oppilaitoksia varten samalla arvioiden mahdollisuuksia luoda tukijärjestelmä edistämään nuorten sanomalehtien lukutottumusten syntymistä. Selvitys toteutetaan opetushallinnossa.

Hallitusohjelmassa linjataan, että kehitetään demokratiakasvatusta erityisesti oppilaitoksissa. Opetuksessa lisätään sisältöjä ja toimintatapoja, jotka tukevat osallistumista, vaikutusmahdollisuuksia sekä politiikan ja yhteiskunnallisen lukutaidon kehitystä.

5.2 (VNP esitys 20 & 21) Madalletaan koulujen kynnystä käsitellä poliittis-yhteiskunnallisia sisältöjä sekä osallistumisen ja vaikuttamisen keinoja kouluopetuksessa Opetussuunnitelmia uudistettaessa arvioidaan myös keinoja demokratiakasvatuksen vahvistamiseen.

ks. kohta 19.

OM, OKM, OPH, HYOL ja Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi ovat toteuttaneet demokratiakasvatusaineiston (Demokratia-avain), jolla tuetaan demokratian käsittelemistä kouluopetuksessa. Se lähetetään kouluihin valtakunnallisesti maaliskuussa 2011. Opetussuunnitelman tuntijakotyössä ja siihen liittyvässä opetussuunnitelmien perusteiden laadinnassa otetaan huomioon monipuolisesti demokratiakasvatus.

OM:n koordinoimassa EU-rahoitteisessa EPACE-hankkeessa tuotettiin Kansaliskasvatus ja nuorten osallistuminen -selvitys, joka lähetettiin kaikille yläkouluille

Opetus- ja kulttuuriministeriö on tuottanut iltapäiväkerhomateriaalia poliittis-yhteiskunnallisista kysymyksistä.

5.3 (VNP esitys 22) Muutetaan perusopetuslakia lapsi- ja nuoripolitiikan kehittämisohjelman mukaisesti siten, ettei oppilaskuntien perustaminen peruskouluissa ole jatkossa kiinni opetuksen järjestäjästä. Kannustetaan kouluja kehittämään oppilaiden vaikutusmahdollisuuksia vahvistavia menettelytapoja ja käytäntöjä.

Suunnitteilla: Hallitusohjelmassa linjataan, että säädetään peruskoulun ja toisen asteen oppilaskunnista ja sitä kautta vahvistetaan nuorten osallisuutta ja aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamista. OKM valmistelee.

5.4 (VNP esitys 23) Valmistellaan kampanja perusoikeuksien tunnetuksi tekemiseksi. Kampanjan erityiskohderyhmänä ovat nuoret ja maahanmuuttajat.

Valmisteilla: OM valmistelee IO-toimintaohjelman yhteydessä toimenpiteitä perusoikeuksien tekemiseksi paremman tunnetuksi. Ihmisoikeustoimintaohjelma valmistui 22.3.2012, soveltamistoimet suunnitteilla.

6 Demokratiapolitiikka ja –hallinto

Hallinnon kehittäminen ja demokratiahallinto

6.1 (VNP esitys 24) Vahvistetaan kansalaisten osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia suomalaisessa päätöksenteossa kehittämällä hallinnon menettelytapoja siten, että vuorovaikutus kansalaisten, päätöksentekijöiden ja valmistelijoiden kesken on mahdollista. Käynnistetään valmistelut hallituskausittain toteutettavan deliberatiivisen, puntaroivan kansalaisten tulevaisuuskeskustelun toteuttamiseksi.

Suunnitteilla:

Hallitusohjelmassa linjataan, että hallitus edistää uudenlaisten osallistumismuotojen, kuten neuvoa-antavien kansalaispaneelien sekä muun osallistavan demokratian välineiden, kehittämistä. Mahdollisten neuvoa-antavien kansanäänestysten tarpeesta päätetään tapauskohtaisesti.

Oikeusministeriössä kartoitetaan 2012 aikana kokemuksia erilaisista kansalaispaneelimalleista. Mallia kehitellään demokratiaselonteon valmistelun yhteydessä.

6.2 (VNP esitys 25) Kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien edistäminen edellyttää laajapohjaista valtiotuhallinnon, kuntien ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyötä. Kunkin ministeriön vastuulla on vahvistaa kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia ja rakentaa yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan kanssa oman hallinnonalansa puitteissa ja omilla politiikka-alueillaan. Yleisvastuu hallinnon demokratiayhteistyön kordinoimisesta ja edistämisestä on oikeusministeriöllä.

Ministeriöiden demokratiaverkostossa vaihdetaan tietoa kansalaisvaikuttamisen edistämisestä koskevista hyvistä käytännöistä Suomessa ja kansainvälisesti. Se asetettiin uudestaan 2012 alkaen. Tällä hallituskaudella se mm. koordinoi demokratiapoliittisen selonteon valmistelua.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE seuraa ministeriöiden toiminnan ja käytäntöjen kehittymistä ja tekee niitä koskevia esityksiä. Asetetaan uudestaan. Hallitusohjelmassa linjataan, että vakiinnutetaan oikeusministeriöön Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta.

Kansainvälisten asioiden yhteistyö demokratia-asioissa

Demokratian eri osa-alueilla on runsaasti yhteistyötä eri organisaatioiden ja järjestöjen kanssa. Tämä asettaa asioiden seuraamiselle erityisen haasteen. Virkamiehet osallistuvat mm Euroopan Neuvoston demokratia pääosaston toimintaan, joissa on valmisteltu Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjaja viime vuosina paikallistason osallistumista käsitteleviä suosituksia.

Kansainvälisissä kokonaisuuksissa viime aikoina ajankohtaisia kysymyksiä ovat olleet sähköisten osallistumisvälineiden kehittämistä koskevat kysymykset. Äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi esillä on ollut myös huoli

tietotekniikan eriarvoistavasta vaikutuksesta (digital divide). Kansainvälisessä tarkastelussa tietojen vaihto esimerkiksi vertaisverkostojen kautta on erityisen hyödyllistä. Esimerkiksi Viro on usein mainittu IT kehityksen mallimaana, jossa on voitu toteuttaa radikaaleja kansalaisia hyödyttäviä palveluja esim. kansalaisten asiointikortin avulla.

Kansainvälisissä asioissa tavoitteena on kokemusten vaihdon lisäksi myös suomalaisten kokemusten levittäminen kansainvälisillä areenoilla. Esimerkiksi Suomen kuntauudistus ja vahva paikallishallinnon perinne ovat laajalti kiinnostavia aihepiirejä. Käytännön kokemusten välittämisessä kunnilla ja Suomen Kuntaliitolla on tärkeä rooli. Erityisen huomion ansaitsee Pohjoismaisen yhteistyön demokratia-asioiden perinne.

6.3 (VNP esitys 26) Viestintäpolitiikkaa ja tietoyhteiskuntapolitiikkaa kehitettäessä yhtenä tavoitteena tulee olla demokratian edistäminen ja informoidun kansalaiskeskustelun vahvistaminen. Mediakentän moniarvoisuuden ja kulttuurisen laaja-alaisuuden edistämisen tulee näkyä viestintäpoliittisissa ratkaisuissa.

LVM on pyrkinyt edistämään demokratian toteutumista mm. Digitaalisella agendalla vuosille 2011-2020 sekä Kohti esteetöntä tietoyhteiskuntaa toimenpideohjelmalla vuosille 2011-2015, joissa kummassakin kiinnitetään huomiota erityisesti syrjäytymisvaarassa oleviin ikääntyneisiin sekä vammaisiin ihmisiin. Ministeriö on ollut myös vahvasti edistämässä julkisen tiedon saatavuutta ja avoimutta kaikkien osalta.

6.4 (VNP esitys 27) Käynnistetään kuulemisen ja osallisuuden arviointi ja seuranta hanke-, osasto- ja ministeriötasolla. Valtioneuvostotasolla kuulemiskäytäntöjen kehittymistä arvioidaan osana demokratiaselontekoa.

Valmisteilla:

Kuulemisen ja osallisuuden seuranta lainsäädäntöhankkeissa toteutetaan OM:n toimesta. OPTULA on vuosien 2010-2011 aikana tehnyt tutkimuksia kuulemisesta ja vuorovaikutuksesta valtionhallinnossa.

Suunnitteilla:

VM laatii ohjeistuksen arvioinnin ja seurannan toteuttamiseksi.

OM yhdessä muiden kanssa toteuttaa valtioneuvostotasoisien arvioinnin osana kohdan 32 demokratiaselontekoa.

6.5 (VNP esitys 28) Vahvistetaan hallinnon kansalaisvaikuttamiseen ja kuulemismenettelyihin liittyvää osaamista käynnistämällä sitä koskeva valmennusohjelma sekä nimeämällä ministeriöihin kansalaisvuorovaikutuksen ja -kuulemisen tukihenkilöt.

Oikeusministeriö on toteuttanut kuulemiseen ja kansalaisvuorovaikutukseen liittyvän koulutuskierroksen kaikissa ministeriöissä 2010-2011.

Suunnitteilla:

Koulutustilaisuuksia ministeriöiden valmistelijoille Osallistumisympäristön (OSY) käytöstä ja kansalaisten kuulemisesta. Yhteistyötä ministeriöiden viestintäyksiköiden kanssa, jotta ne voisivat toimia kuulemisen ja OSY:n tukihenkilöinä. OM ja VM huolehtivat vuorovaikutussuunnittelijoiden koulutuksen organisoinnista.

Tietopohjan vahvistaminen

6.6 (VNP esitys 29) Sektoritutkimusta kehitettäessä demokratiatutkimukselle osoitetaan riittävät vuotuiset määrärahat. Määrärahoilla luodaan edellytyksiä yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja järjestöjen piirissä tapahtuvalle hallinnon ja järjestöjen kehittämistyötä tukevalle tutkimukselle

Oikeusministeriö on seurannut sektoritutkimuksen uudistusta.

6.7 (VNP esitys 30) Käynnistetään systemaattinen ja pitkäjänteinen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan kehityksen seuranta. Seuranta koostuu demokratiaindikaattoriseurannasta ja tarvittavasta muusta tutkimuksesta. Demokratiaseurannan koordinaatiovastuu on oikeusministeriöllä. Ministeriöille turvataan demokratiaseurantaan riittävät määrärahat. Selvitetään edellytykset vahvistaa tilastokeskuksen tilastointia tukemaan nykyistä paremmin demokratiatutkimuksen tarpeita.

Hallitusohjelmaan on kirjattu, että käynnistetään systemaattinen ja pitkäjänteinen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan seuranta. Oikeusministeriö huolehtii vaaleja ja edustuksellista demokratiaa koskevasta indikaattoriseurannasta. Kuntademokratiaa koskevaa seuranta kehitetään yhteistyössä OM:n, VM:n kuntaosaston ja Suomen Kuntaliiton kanssa. Tavoitteena on, että vaalitutkimus on jatkossa kiinteä osa vaalien järjestämistä. Vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimukselle myönnettiin rahoitus ja vuoden 2015 eduskuntavaalitutkimus on sisällytetty budjettikehykseen.

Oikeusministeriö on rahoittanut vaalitutkimusportaalia, joka sisältää keskeiset demokratiaindikaattorit. Se julkaistiin 30.3.2011 ja korvaa aiemmin Kansanvalta.fi portaalin demokratiaindikaattorit. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto tulee jatkossa ylläpitämään demokratiaindikaattoreita.

VM seuraa kuntademokratian tilaa ja kehitystä sekä mm. kunta- ja palvelurakennemuutuksesta aiheutuvien muutosten vaikutusta demokratiaan. Seuranta tapahtuu vuoden 2012 loppuun asti mm. Kuntaliiton koordinoiman ARTTU-paras-arviointitutkimusohjelman kautta. Vuoden 2012 jälkeistä seuranta kehitetään OM:n, VM:n ja Suomen Kuntaliiton kanssa. Systemaattinen seuranta edellyttää määrärahoja. Pitkäjänteinen seuranta on tärkeää mm. valtakunnallisen kuntauudistuksen ja sen myötä tapahtuvien rakennemuutosten takia.

Oikeusministeriö on yhdessä Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan kanssa tehnyt selvityksen järjestöosallistumiseen liittyvistä tutkimusaineistoista ja niiden kehittämistarpeista. Selvitys julkaistaan syksyn 2011 aikana. Kansalaisyhteiskuntaa koskeva tutkimusportaali avataan Jyväskylän yliopiston yhteyteen keväällä 2011.

6.8 (VNP esitys 31) On tärkeää, että myös sektoritutkimuslaitoksissa, yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa ja järjestöissä tehdään demokratian tietopohjaa vahvistavaa perus- ja soveltavaa tutkimusta. Luodaan edellytyksiä kansalaisyhteiskunnan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen perustamiselle sekä tehdään yhteistyötä myös muiden demokratiatutkimusta tekevien yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja järjestöjen kanssa.

Kehittämistoimenpiteiden ja lisäresursoinnin osalta viitataan kohdan 21 toimenpiteisiin. KANE on esittänyt että Jyväskylän yliopiston yhteyteen perustetaan Kansalaisyhteiskunnantutkimuksen tutkimuskeskus, jolle annetaan valtakunnallinen tehtävä. Jyväskylän yliopiston rehtori Sallinen on lukukauden avajaispuheessa esittänyt, että Jyväskylän yliopisto on valmis reagoimaan hallitusohjelman tavoitteeseen ja esittää Kansalaisyhteiskunnan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen perustamista valtakunnalliseksi tehtäväksi opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa keväällä 2012 käytävissä sopimusneuvotteluissa.

Demokratiapolitiikan valmistelu

6.9 (VNP esitys 32) Laaditaan demokratiapoliittinen selonteko eduskunnalle kymmenen vuoden välein, ensimmäinen 2010-luvun puolivälissä. Ensimmäisen selonteon pohjana toimii 2012-14 toteutettava Suomen demokratia-arviointi, joka toteutetaan kansainvälisen demokratiainstituutti IDEA:n arviointimenetelmällä. Demokratia-arvioinnin läpiviennistä vastaa oikeusministeriö, jolle osoitetaan siihen määrärahat.

Hallitusohjelmassa linjataan, että äänestysaktiivisuutta ja kansalaisvaikuttamista kehitetään kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman, demokratian edistämistä koskevan periaatepäätöksen ja valmisteltavan demokratiapoliittisen selonteon pohjalta. Oikeusministeriössä aletaan valmistella Suomen ensimmäistä demokratiaselontekoa, työryhmä asetettiin 1.3.2012. Selonteko suunnitellaan annettavaksi 2014. Selonteon tavoitteena on vahvistaa pitäjänesteistä ja suunnitelmallista demokratian edistämistä ja sitoutumista demokratiapolitiikan toimeenpanoon kaikilla tasoilla. Selonteossa tarkastellaan harjoitetun demokratiapolitiikan tavoitteita ja niiden toteutumista sekä osallistumismahdollisuuksien ja yhdenvertaisen osallistumisen kehitystä viimeisen runsaan kymmenen vuoden aikana.

